

ԼՍՈՂՈՒԹՅԱՆ ԽԱՆՈՒՄՈՒՄ ՈՒՆԵՑՈՂ ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ՀԵՏ ՍՈՒՐԴՈՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՎԱՂ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մանուկյան Ա.Վ.

Խաչատուր Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի հատուկ մանկավարժության և հոգեբանության ամբիոնի դոցենտ մանկավարժական գիտությունների թեկնածու

Հանգուցային բառեր և արտահայտություններ. լսողության խանգարում ունեցող երեխաներ, լսողապրոթեզավորում, նորածնային և մանկական տարիք, ընտանեկան դաստիարակություն, բժշկահոգեբանամանկավարժական օգնություն, վերականգնողական կենտրոն, սուրդոմանկավարժական աշխատանքներ:

Հայտնի է, որ ընտանիքը, համարվելով երեխայի զարգացման, դաստիարակության գլխավոր և առաջնային գործոն, մեծ ազդեցություն է ունենում նրա ընդհանուր զարգացման գործընթացում:

Լսողության խանգարում ունեցող երեխաները սովորաբար ունենում են բանավոր խոսքի, հաղորդակցման, ինչպես նաև դրանցից բխող մի շարք հոգեբանական առանձնահատկություններ, որոնք էլ իրենց հերթին առաջացնում են ընտանեկան հարաբերությունների խաթարումներ, ստեղծում են ոչ հավասար պայմաններ լսողների հետ հաղորդակցման ժամանակ [3, 6, 7 և այլք]:

Սուրդոմանկավարժական աշխատանքների վաղ կազմակերպումը, դրանց ճիշտ անցկացումը բացառիկ նշանակություն ունի լսողության խանգարումներով երեխաների ընդհանուր և խոսքի զարգացման գործում: Փորձը ցույց

է տալիս, որ որքան ուշ են կազմակերպվում սուրդոմանկավարժական աշխատանքները, այնքան ավելի բարդ է ձևավորվում ու զարգանում չլսող երեխայի խոսքը [7]:

Մի շարք մասնագետներ [1, 2, 5, 6, 7 և այլք] իրենց աշխատություններում կարևորել են վաղ դաստիարակության և ուսուցման անհրաժեշտությունը, ներկայացրել են լսողության խանգարումներով վաղ և նախադպրոցական տարիքի երեխաների ընդհանուր, լսողական ընկալման և խոսքի զարգացման ուղիները՝ ընդգծելով, որ տվյալ աշխատանքը չլսողին տանում է լսող երեխայի զարգացման ուղիով: Նրանք մշակել են լսողության խանգարում ունեցող վաղ և նախադպրոցական տարիքի երեխաների զարգացմանը նպաստող մեթոդներ, միջոցներ և պայմաններին ներկայացվող պահանջներ:

Մասնագետների կողմից [2, 5, 6, 7 և այլք] հրատարակվել են մեթոդական ձեռնարկներ, որտեղ ներկայացված են լսողության խանգարում ունեցող երեխաների բանավոր և գրավոր խոսքը զարգացնող մեթոդական երաշխավորություններ, ինչպես նաև ծնողների համար նախատեսված մեթոդական ուղեցույցներ, որոնցում հակիրճ շարադրված են երեխաների լսողական ընկալմանը,

խոսքի զարգացմանը և արտաբերման ուսուցմանը նվիրված նյութեր:

Սակայն կարևորելով վաղ ուսուցումը, լուսաբանելով, որ միայն վաղ բժշկահոգեբանամանկավարժական աշխատանքների դեպքում կարող են պայմաններ ստեղծվել լսողության խանգարում ունեցող երեխայի հոգեկան բոլոր գործառույթների զարգացման համար, մեր հանրապետությունում դեռևս չեն իրականացվում վաղ սուրդոմանկավարժական աշխատանքներ: Անշուշտ, արդեն մի քանի տարի է, ինչ հանրապետության ծննդատներում իրականացվում են լսողության խանգարման հայտնաբերման աշխատանքներ, իսկ ախտորոշիչ կենտրոններում որոշվում է լսողության խանգարման աստիճանը: Բնականաբար, ժամանակին իրականացրած բժշկական ախտորոշումը և լսողապրոթեզավորումը հնարավորություն են տալիս կազմակերպել սուրդոմանկավարժական աշխատանքներ 2-3 ամսական լսողության խանգարում ունեցող երեխաների հետ:

Սակայն քիչ ծնողներ են մանկիկական տարիքում դիմում մասնագետների օգնության: Մեր կողմից կատարված ուսումնասիրությունները բացահայտեցին, որ ծնողները հիմնականում 1,5 -2 տարեկանում են դիմում մասնագետների օգնությանը:

Ինչպես ցույց են տալիս ուսումնասիրությունները, ցավոք, դեռ շատ ծնողներ չեն գիտակցում հարցի լրջությունը, շրջանցում են մանկիկական տարիքը կամ անգամ բաց թողնում նախադպրոցական տարիքի բուռն զարգացման շրջանը, որը զգալիորեն դժվարեցնում և նվազեցնում է երեխայի հետ իրա-

կանացվող զարգացնող աշխատանքների արդյունավետությունը:

Մենք ուսումնասիրությունների ժամանակ բացահայտեցինք, որ շատ ծնողներ նորածնային և մանկիկական տարիքում «հրաշագործներ» են փնտրում իրենց երեխային այդ վիճակից հանելու համար, բուժման միջոցներ որոնում: Ծնողների մի մասը, ընկնելով շոկի մեջ, երկար դուրս չի գալիս այդ վիճակից, մի մասը ժամանակ է ծախսում՝ որոնելով լսողության խանգարման պատճառները: Մի շարք ծնողներ էլ սխալմամբ կարծում են, որ լսողապրոթեզավորումը բավական է և իրենց երեխան ինքաբերաբար կսկսի լսել և խոսել: Սա նշանակում է, որ լսողության խանգարում ունեցող երեխայի ծնողները հոգեբանական օգնության և խորհրդատվության կարիք ունեն, որը կօգնի նրանց՝ հաղթահարել ծագած խնդիրները, կուղղորդի նրանց տան պայմաններում նպատակաուղղված աշխատանքները ճիշտ կազմակերպել:

Հոգեբանական աջակցությունն առաջին հերթին ուղղված է ծնողներին օգնելու՝ այդ վիճակից դուրս գալ և սկսել ակտիվորեն զարգացնել երեխայի լսողությունը, խոսքը և այլ կարողություններ: Չարգացնող աշխատանքներում ծնողների ներգրավման վաղաժամությունով է պայմանավորված փոքրիկի ողջ ապագան: Կարելի է վստահ ասել, որ լսողության խանգարում ունեցող երեխայի հաջողության 80%-ը պայմանավորված է այդ ուղղությամբ ծնողի ծավալված աշխատանքով [6]:

Չլսող երեխայի ծնողին հաճախ են մտահոգում հետևյալ հարցերը. «Ուզում եմ իմ երեխայի առջև բա-

ցել ողջ աշխարհը, բայց չգիտեմ՝ ինչպե՞ս», «Ուզում եմ նա ազատ շփվի մարդկանց հետ, բայց ինչպե՞ս՝ չգիտեմ», «Ինչպե՞ս հասցնեմ նրա գիտակցությանը իմ խոսքը՝ չգիտեմ», «Կարո՞ղ եմ ես դաստիարակել նրան, արդյոք ինձ մոտ դա կստացվի», չէ՞ որ ես դրա մասնագետը չեմ»:

Իրականում ե՞րբ և ո՞ր տարիքից պետք է սովորեցնել չլսող երեխային ընկալել շրջակա աշխարհի ձայները՝ լսել թափվող ջրի, դռան թակոցի, զանգի, անձրևի կաթիլների և այլ ձայները, արտաբերել առաջին բառերը...: Ե՞րբ նա կարող է արտահայտել իր ցանկությունները, կիսվել իր տպավորություններով և զգացմունքներով: Ե՞րբ նրան տալ շնիկի կամ կատվի համար նախատեսված կաթի ափսե՞ն՝ սերմանելով նրա մեջ սեր և փաղաքշանք կենդանիների նկատմամբ:

Մեր առավոտը սկսվում է, երբ մենք բացում ենք մեր աչքերը և լսում մայրիկի ձայնը, զգում նրա հպումները: Չլսող երեխայի դեպքում այն սկսվում է մի փոքր այլ կերպ: Սկզբում նա զգում է մայրիկի հպումները, ապա նոր տեսնում նրան: Մայրը նրան գրկում է և խոսում իր հետ: Սակայն մանկիկը տեսնում է նրա դեմքը, նրա շարժուն շուրթերը, բայց չի լսում նրա ձայնը: Իհարկե նա փորձում է մայրիկին հասկանալ՝ հիմնվելով նրա հույզերի վրա:

Ցանկացած մայր, բնականաբար, ուզում է, որ իր չլսող երեխան ապրի լսողների միջավայրում, հաղորդակցվի նրանց հետ՝ առանց սուրդոթարգմանչի, ապրի ինքնուրույն կյանքով: Դա հնարավոր է միայն խիսունջային ներպատվաստման, լսողական սարքերի, հատուկ

մշակված մեթոդիկայի և, իհարկե, մասնագետի և ծնողների համատեղ համակարգված աշխատանքի օգնությամբ:

Վաղ լսողապրոթեզավորումը և կրթությունը երեխային տալիս է՝ ճկուն ուղեղը ակտիվացնելու հնարավորություններ: Առավել ևս, եթե զարգացման համար վաղ պայմաններ են ստեղծվել, ապա և՛ չլսողների, և՛ թույլ լսողների հաջողությունները հավասար են [1]:

Արտասահմանյան որոշ մասնագետներ այն կարծիքին են, որ եթե չլսող երեխայի ուսուցումը չսկսվի մինչև ութ ամսականը, ապա հնարավոր չէ հասնել նորմալ զարգացման [1]: Մենք համակարծիք ենք. սուրդոմանկավարժական աշխատանքներն արդյունավետ է և ցանկալի սկսել մանկիկական տարիքից: Որ տարիքում էլ ծնողները դիմում են մասնագետին, անհապաղ պետք է սկսել զարգացնող աշխատանքները՝ հնարավորինս ձգտելով երեխայի զարգացման մակարդակը հասցնել առավելագույն հնարավորությունների:

Ծնողների մեծ մասը մտահոգվում են. «Մենք չենք կարող: Մեզ մոտ չի՞ ստացվի: Կիսոսի՞ արդյոք երեխաս»: Սրանց փարատման համար աուդիոլոգը, սուրդոմանկավարժը և հոգեբանը պետք է.

- ծնողներին ներկայացնեն լսողության խանգարումների հետևանքների հաղթահարման մեթոդները, լսողական սարքերի և խիսունջային ներպատվաստման միջոցով լսողության փոխհատուցման ձևերը, երեխաների հետ իրականացվող աշխատանքների մեթոդները և ձևերը,
- ծնողների հետ քննարկեն լսո-

ղության կորուստի հնարավոր պատճառները,

- ծնողներին ապահովել անհրաժեշտ գրականությամբ՝ հաշվի առնելով, որ նրանք կարող են սխալ հասկանալ ասվածը,
- ծնողներին սովորեցնեն ճիշտ հաղորդակցվել իրենց երեխայի հետ՝ հաշվի առնելով նրանց լսելու և շրջապատող մարդկանց հասկանալու հնարավորությունների սահմանափակությունը,
- բացատրեն վաղ ակուստիկ փոխհատուցման /ստղապրոթեզավորման/ նշանակությունը, ծնողներին սովորեցնեն հետևել երեխայի լսողական ռեակցիաներին, խնամել լսողական սարքերը,
- ծնողներին բացատրեն, որ նրանք պետք է լինեն համբերատար և իմանան, որ լսողական սարքի կիրառման դեպքում էլ պարապմունքների արդյունքները միանգամից չեն երևում: Դրա համար պահանջվում է քրտնաջան աշխատանք. միայն այդ դեպքում երեխան կսովորի լսել տարբեր ձայներ, կհասկանա շրջապատող մարդկանց, կսկսի խոսել,
- օգնեն ծնողներին՝ հաջորդաբար և ինքնուրույն պարապել երեխայի հետ, զարգացնել նրա լսողությունը, խոսքը, ընդհանուր ճանաչողական գործունեությունը,
- ծնողներին հնարավորություն տան շփվելու միմյանց հետ (հատկապես սկսնակ ծնողներին փորձառու ծնողների հետ),
- ծնողներին բացատրեն, որ իրենց չլսող երեխային անհրաժեշտ է ընդունել այնպիսին, ինչպիսին նա կա, ուրախանան նրա

յուրաքանչյուր հաջողությամբ:

Մեր ուսումնասիրությունների նպատակն էր բացահայտել դեռևս վաղ մանկության տարիներին չլսող երեխաների դաստիարակության և ուսուցման չիրականացման պատճառները: Այդ ուղղությամբ մենք հայտնաբերեցինք, որ՝

- ծնողների կողմից չի կարևորվում նորածնային և մանկկային տարիքը,
- ծնողները նախ հայտնվում են շոկային վիճակի մեջ և երկար ժամանակ չեն կարողանում «հավաքել» իրենց,
- գոյություն չունեն լսողության խանգարում ունեցող նորածին և մանկիկական տարիքի երեխաների հետ սուրդոմանկավարժական աշխատանքներ իրականացնող արհիվտացիոն կենտրոններ,
- բացակայում են այդ երեխաների և նրանց ծնողների հետ աշխատելու համար անհրաժեշտ ծրագրեր:

«Արաբկիր» բժշկական համալիրին կից գոյություն ունեցող վերականգնողական կենտրոնը զբաղվում է լսողության խանգարում ունեցող նախադպրոցական տարիքի երեխաների ուսուցմամբ՝ նրանց համար կազմակերպելով սուրդոմանկավարժական անհատական և երաժշտառիթմիկ պարապմունքներ: Այդ կենտրոնում ընդգրկվում են նախադպրոցական տարիքի երեխաներ, իսկ ավելի վաղ տարիքի երեխաների ծնողների հետ իրականացվում են խորհրդատվություններ:

Հայտնի է, որ 2007-2008 թվականներին «Հավատ» հասարակական կազմակերպության կողմից կազմակերպվեցին «Վաղ մանկա-

վարժական օգնություն լսողության խանգարում ունեցող երեխաներին» խորագրով դասընթացներ հատուկ մանկավարժներին վերապատրաստելու նպատակով: Այդ դասընթացներին մասնակցեցին հանրապետության տարբեր մարզերի 29 մասնագետներ՝ նպատակ ունենալով նորածնային տարիքից սկսած իրականացնել սուրդոմանկավարժական աշխատանքները: Ցավոք, այդ ամենը ընդհատվեց և չունեցավ շարունակություն: Այնինչ, եթե մասնագետները ժամանակին են հոգում լսողության խանգարում ունեցող երեխաների մասին, ներկայացնում են այն պայմանները և միջոցները, որոնք կնպաստեն նրանց նորմալ զարգացմանը (ինչը կարող է նպաստել միայն վաղ տարիքից սկսած աշխատանքները), ապա պետք է քայլեր ձեռնարկվեն արհիտացիոն կենտրոնի ստեղծման և բժշկահոգեբանամանկավարժական աշխատանքների կազմակերպման ուղղությամբ:

Եվ քանի որ մեր հանրապետությունում լուրջ աշխատանք է իրականացվում ներառական կրթության ոլորտում՝ լսողության խանգարում ունեցող երեխաներին հասարակության մեջ լիովին ներգրավվելու համար, ապա վաղ տարիքում մանկավարժական օգնության համակարգը պետք է ժամանակին կազմակերպվի և իրագործվի:

Լսողության խանգարում ունեցող երեխաների կյանքի 1-ին

ամիսներից սկսած՝ զարգացնող աշխատանքը հնարավորություն է տալիս հասնելու լավագույն արդյունքների: Բնական ճանապարհով երեխաները տիրապետում են բանավոր խոսքին և ապահովվում է նրանց հոգեկան գործառույթների նորմալ զարգացումը: Ինչպես ցույց է տալիս մանկավարժական փորձը, արդեն 3 տարեկանում նշված երեխաների խոսքի և ընդհանուր զարգացման մակարդակն առավելագույնս մոտենում է նորմալ լսող տարեկիցների զարգացման մակարդակին: Այս ամենը հնարավորություն է տալիս երեխային նախադպրոցական տարիքում լիովին ընդգրկվել լսողների միջավայր:

Այսպիսով, սուրդոմանկավարժի և ծնողի համագործակցությունն այս ոլորտում պետք է իրականացվի գիտական հետազոտությունների հիման վրա, այլ ոչ՝ կամայական, անկանոն ձևով: Այս նպատակով, պետք է ծրագիր մշակվի՝ երեխայի հետ տանը համապատասխան աշխատանքներ կազմակերպելու վերաբերյալ ծնողներին անհրաժեշտ տեղեկություններ, գիտելիքներ հաղորդելու և համապատասխան կարողություններ փոխանցելու համար:

Այսպիսով, մեր հանրապետությունում սուրդոմանկավարժ-ծնող համագործակցության ոլորտում առկա են մի շարք բացթողումներ ու խնդիրներ, որոնք պահանջում են հարցի հավելյալ ուսումնասիրություն և լուծում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Մանուկյան Ա.Վ., Լսողության խանգարում ունեցող երեխաների հետ տարվող սուրդոմանկա-

վարժական աշխատանքները – / Ուսումնամեթոդական ձեռնարկ/ Եր., 2008, 2016 - 112 էջ:

2. Մանուկյան Ա.Վ., Լսողության խանգարում ունեցող նախադպրոցական տարիքի երեխաների բանավոր խոսքի զարգացումը խաղային գործընթացում- Եր., 2012 - 256 էջ:
3. Лева А. Развитие слуха у неслышащих детей - М., 2003, С.34 — 42.
4. Леонгард Э.И. Самсонова Е.Г. Развитие речи детей с нарушенным слухом в семье. — М., 1991, 319 с.
5. Мастюкова Е.Г., Московкина А.Г. Семейное воспитание детей с отклонениями в развитии. М., изд. ВЛАДОС, 2003. - 408 с.
6. Манукян А.В. Типы отношений родителей к вопросам воспитания и обучения неслышащего ребенка. Педагогическая мысль, Зангак, 20012., N3-4, С.174-180.
7. Шматко Н.Д., Пельимская Т.В. Если ребенок не слышит. — М. 1995.

РЕЗЮМЕ

ОБОСНОВАНИЕ НЕОБХОДИМОСТИ ОРГАНИЗАЦИЙ РАННЕЙ СУРДОПЕДАГОГИЧЕСКОЙ РАБОТЫ С ДЕТЬМИ, ИМЕЮЩИЕ НАРУШЕНИЯ СЛУХА

Манукян А.В.

доцент кафедры специальной педагогики и психологии Армянского государственного педагогического университета имени Хачатур Абовяна, кандидат педагогических наук

В статье обосновывается необходимость организации ранней сурдопедагогической работы с

детьми, имеющие нарушения слуха.

SUMMARY

THE IMPORTANCE OF EARLY SURDO-PEDAGOGICAL WORKS WITH CHILDREN WITH HEARING IMPAIRMENTS

Manukyan A.

Associate professor Chair of Special Pedagogy and Psychology, Armenian State Pedagogical University after Khacatur Abovyan, Candidate of Pedagogical Sciences

In the article the importance of early organization of surdo-pedagogical works and the reasons of early and

late terms of teaching in our republic are outlined.